

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-2.35>**С. І. Якименко**кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Статтю присвячено пошуку проблем формування професійної компетентності майбутніх педагогів. Економічні та політичні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, висувають нові вимоги до фахівців, зайнятих у різних професійних сферах. Відповідно, об'єктивно зростає значення розвитку професіоналізму кожної особистості. Професіоналізм підвищує конкурентоспроможність майбутнього спеціаліста, забезпечує активність особистості, здатність самостійно приймати рішення і особисто відповідати за їх реалізацію. Підтвердження професіоналізму вимагає від людини постійного поглиблення отриманих знань і оволодіння новими професійними вміннями.

У 2016 році розпочато реформування освіти України, в результаті якого було створено і схвалено урядом Концепцію «Нової української школи». Документ визначає мету, шляхи та етапи реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року. Метою Концепції є проведення повної реформи загальної середньої освіти. Зокрема, будуть розроблені нові стандарти змісту загальної середньої освіти, що ґрунтуватимуться на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання. Також передбачено перехід до 12-річної середньої школи із трирічною профільною школою, що матиме академічне або професійне спрямування. Концепція «Нова українська школа» передбачає також стимулювання особистого і професійного зростання педагога, надання йому академічної свободи.

Освіта є основою для розвитку суспільства, нації і держави. Тому в Законі України «Про вищу освіту», звертається увага на підвищення вимог до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців [32]. А також у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті підкреслюється важливість поняття «освіти» як дієвого чинника модернізації суспільства, виховання патріота і громадянина.

Сучасний стан формування знань в умовах педагогічного процесу вищої школи, зростаючі тенденції щодо підвищення якості професійної діяльності майбутніми фахівцями освітньої галузі, високий рівень вимог до конкурентоспроможності майбутніх освітян зобов'язують вищу школу вносити значні корективи у процес підготовки. Це зумовлює перехід вищої школи від передачі студентам знань у готовому вигляді до управління їхньою самостійною діяльністю та формування у них досвіду творчого самовиявлення, потреби у зміні педагогічних позицій та підходів до навчання у межах педагогічного процесу вищої школи.

Ключові слова: компетентність, Нова українська школа, початкова школа, освіта, навчання, молодші школярі, педагог.

Постановка проблеми. Сучасний стан формування знань в умовах педагогічного процесу вищої школи, зростаючі тенденції щодо підвищення якості професійної діяльності майбутніми фахівцями освітньої галузі, високий рівень вимог до конкурентоспроможності майбутніх освітян зобов'язують вищу школу вносити значні корективи у процес підготовки. Це зумовлює перехід вищої школи від передачі студентам знань у готовому вигляді до управління їхньою самостійною діяльністю та формування у них досвіду творчого самовиявлення, потреби у зміні педагогічних позицій та підходів до навчання у межах педагогічного процесу вищої школи.

Основними характеристиками майбутнього вчителя мають стати професіоналізм, компетентність, самоорганізація, креативність, суспільний інтерес до компетентісного підходу.

Детермінується ця потреба і Болонською декларацією про «зону європейської вищої освіти», в якій означена основна мета – забезпечення конкурентоспроможності фахівців на світовому ринку праці та мобільність трудових ресурсів.

Отже, нова парадигма вищої освіти як важливий складник Болонського процесу передбачає створення нового освітнього простору, який забезпечуватиме якісну підготовку майбутніх фахівців до професійної та науково-дослідницької діяльності. Вже сьогодні роботодавці під час набору персоналу керуються тими компетентностями, якими вони володіють у сукупності з їх здібностями та особистими якостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми змісту та структури професійно-виховної компетентності розглядали такі вчені, як Т. Байбара, І. Бех, Н. Бібік, О. Біда, М. Вашуленко,

П. Гусак, І. Зимня, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, Г. Костюк, А. Маркова, С. Мартиненко, С. Мелікова, О. Пометун, О. Савченко, В. Сухомлинський, Н. Тарасенко, І. Шапошникова, К. Юр'єва та інші.

Особливе значення у розвитку професіоналізму фахівців у сучасних умовах набуває засвоєння студентами знань наукових основ майбутньої професійної діяльності, оволодіння професійними вміннями та навичками в умовах вищого навчального закладу.

Мета статті – проаналізувати проблеми формування професійної компетентності майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні зміни в освіті і в галузі вищої освіти дають підстави говорити про оновлення атмосфери і основ виховання, про гуманізацію та гуманітаризацію процесу викладання навчальних дисциплін.

Під впливом економічних та соціальних змін у суспільному житті України система вищої освіти зазнала перетворень ціннісних орієнтацій, що наштовхує до перегляду вже наявних і пошуку нових шляхів та методів формування компетентних майбутніх спеціалістів у різних сферах життя.

У своїх дослідженнях різні вчені схарактеризували теоретико-методичні засади інноваційних змін у методологічних підходах до вищої освіти. Науковці займаються обґрунтуванням поняття компетентнісного підходу в навчальному процесі. Вони визначають професійну компетентність вчителя загальноосвітньої школи I ступеня як постійне поповнення знань для позитивного вирішення професійних завдань, досконале володіння фактичним матеріалом, наявність компонентів навчання.

Останнім часом увійшли у науковий обіг поняття: професійна компетентність, професійна компетенція, педагогічний професіоналізм. Науковці вважають, що це явище пов'язане з тим, що компетентності є тими чинниками, які дозволяють підготувати учня до самостійного життя, його розвитку як особистості й активізувати участь у житті суспільства, а у вчителя загальноосвітньої школи I ступеня – формувати педагогічний професіоналізм.

Сучасній українській школі необхідні вчителі-професіонали, які компетентні, висувають творчі ідеї та втілюють їх у життя, комунікабельні (з притаманною системою ціннісних орієнтирів, із високою професійною культурою, духовністю), гуманні, ерудовані, толерантні. Вчитель загальноосвітньої школи I ступеня повинен бути і професіоналом, і високоосвіченою особистістю, справжнім представником педагогічної еліти.

Підготовка висококваліфікованих кадрів, спроможних конкурувати на ринку праці, що володіють знаннями, вміннями, навичками у своїй галузі, а також здатні шукати необхідну інфор-

мацію, поповнювати знання та застосовувати їх у сучасних реаліях – все це завдання, на думку С. Мелікова, що постають перед вищою освітою XXI століття [1].

Така значна кількість вимог до сучасних фахівців, зокрема майбутніх педагогів, зумовила поширення останнім часом нових уявлень про результати навчання у ВНЗ – так званого компетентнісного підходу до навчання та оцінювання його результатів. У педагогічній літературі часто використовуються і вже стали звичними терміни компетенція і компетентність, що не знімає проблеми їх застосування різними авторами. Під компетентністю розуміємо здатність (уміння) діяти на основі одержаних знань, а під компетенціями – особистісні якості, необхідні для виконання певних функцій, розв'язання певних задач саме в певній галузі [6].

Основним положенням такого підходу є те, що для того, щоб бути конкурентноспроможним на ринку праці, сучасному випускнику педагогічного ЗВО вже недостатньо володіти тільки вузькопрофесійними знаннями. «Основними результатами діяльності освітнього закладу повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі. Йдеться про набір ключових компетенцій тих, хто навчається в інтелектуальній, правовій, інформаційній та інших сферах. В результаті навчання у ВНЗ майбутній учитель повинен не тільки володіти системою знань, умінь і навичок, а й набором компетенцій у багатьох сферах. Необхідним для випускника також вважається формування у нього у певному обсязі особистісних якостей, які відповідають сфері професійних інтересів» [3].

Професійна компетентність – це інтегральне утворення, що синтезує особливу психологічну та предметну підготовку, системність специфічних знань, сформованість особистісних якостей, навички творчо розв'язувати педагогічні завдання, прагнення до самовдосконалення та ознайомлення із сучасними світовими вимогами.

Великий внесок у дослідження питання про запровадження компетентнісного підходу в навчання зробила у своїх працях О. Пометун. Вона охоплює як загальні питання компетентнісного підходу в освіті щодо формування ієрархії компетентностей (ключових, галузевих, предметних), так і детальну розробку цих питань для освітніх галузей [6].

Як показує практика, професійна педагогічна діяльність є базовою мовою у структурі професіоналізму, створює середовище для прояву та функціонування загальних і конкретних складників професіоналізму. Розглядаючи професійну діяльність як виявлення професіоналізму, ми наголошуємо на її зв'язку з базовими умовами – гуманізмом і культурою: вони проявляються через діяльність і функціонують у діяльності [2].

Визначальними елементами педагогічної компетентності є теоретично підкріплені педагогічні знання, вироблені на практиці вміння та індивідуальні якості педагога. Професійна компетентність майбутнього вчителя загальноосвітньої школи I ступеня включає належну педагогічну діяльність, безпосереднє спілкування з учнями, наявність професійних знань, умінь, психологічних якостей, які необхідні для здійснення самовдосконалення кожного спеціаліста [5].

Формування професійної компетентності – процес повторюваний, який вимагає постійного підвищення професіоналізму. Взагалі процес самовизначення індивіда зумовлений природними чинниками і пов'язаний із проживанням у соціумі та індивідуальними особливостями кожної людини, яка свідомо влаштовує своє життя і докладає зусилля для власного розвитку.

На думку психолога Е. Зеєра, центральною ланкою особистісно-орієнтованої професійної освіти є професійне становлення – розвиток особистості в процесі професійного навчання, освоєння професії й виконання професійної діяльності. На початкових етапах професійної освіти джерелом професійного розвитку виступає рівень особистісного розвитку. На наступних етапах професійного становлення співвідношення особистісного й професійного розвитку набуває характеру динамічної цілісності. На стадії професіоналізації професійний розвиток особистості починає домінувати над особистісним і визначати його [4].

Висновки і пропозиції. Формування професійно-виховної компетентності майбутніх учителів загальноосвітньої школи I ступеня у класичному університеті полягає у формуванні особистісних та фахових якостей, що гарантують ефективність діяльності після закінчення вищого навчального закладу.

У кінцевому результаті випускник класичного університету повинен оволодіти фундаментальними педагогічними та психологічними знаннями, які є основою методик викладання усіх навчальних дисциплін у початковій школі; цільовим, стимулюючо-мотиваційним, змістовим, операційно-дієвим, емоційно-вольовим, контролью-регулюючим та оцінно-результативним компонентами навчального процесу; знати психолого-педагогічні особливості розвитку особистості молодшого школяра; розуміти закономірності функціонування навчально-виховного процесу; оволодіти новою методо-

логією та методикою лінгвістичної освіти; не лише засвоїти необхідний обсяг знань та вмінь, але й розуміти їх внутрішню логіку та міжпредметні взаємозв'язки.

Отже, проблема формування професійної компетентності залишається актуальною, адже загальноосвітня школа I ступеня потребує педагогів, які володіють новітніми технологіями й методами навчання та виховання, мають високий рівень педагогічної майстерності, здатні здійснювати професійну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах.

Список використаної літератури:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: підручник. Київ : Либідь, 2011. 560 с.
2. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання й культура*. 2009. № 12 (17,18). С. 5–7.
3. Казанжи І.В., Іозіс І.В. Підготовка студентів до виховної діяльності в школі: теорія сучасної педагогіки. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу* : науковий посібник / Під загальною редакцією професора С.І. Якименко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 464 с. С. 201–231.
4. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. Полтава, 2001. С. 15–37.
5. Щербак І.В. Підготовка майбутнього вчителя: сучасні підходи до проблеми. *Формування та розвиток професійної компетентності сучасного педагога в системі неперервної освіти* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 12–14 травня 2011 р.). Миколаїв, 2011. С. 187–188.
6. Якименко С.І. Професійна компетентність майбутнього вчителя як загальна умова його педагогічної діяльності / С.І. Якименко, П.В. Якименко. *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу* : науковий посібник для вищих навчальних закладів. Київ, 2011. С. 24–63.

Yakymenko S. The formation of future teachers' professional competence as a pedagogical problem

The article considers problems of the professional competence formation of future teachers. Economic and political changes taking place in Ukrainian society, put forward new requirements for specialists in various professional fields. Accordingly, objectively increases the importance of skill development of each individual. Professionalism increases the competitiveness of a future specialist, ensures the activity of the individual, the ability to make their own decisions and be personally responsible for their implementation. Confirmation of professionalism requires constant deepening of the knowledge and mastering new professional skills.

In 2016, the education reform of Ukraine was initiated, which resulted in the creation and approval by the Government of the Concept of the New Ukrainian School. The document defines the purpose, ways and stages of implementation of public policy in the field of the general secondary education reform for the period up to 2029. The purpose of this Concept is to undertake a complete reform of general secondary education. In particular, new content standards for general secondary education will be developed, based on a competent and person-centered approach to learning. There is also a transition to a 12-year high school with a three-year profile school, with an academic or professional background. The concept of "New Ukrainian School" also implies stimulation of personal and professional growth of the teacher, giving him academic freedom.

Education is the basis for the development of society, nation and state. Therefore, in the Law of Ukraine "On Higher Education", attention is paid to increasing the requirements to the level of professional training of future specialists [32]. Also, the National Doctrine of the Development of Ukrainian Education in the 21st Century emphasizes the importance of the concept of "education" as an effective factor in the modernization of society, the upbringing of the patriot and the citizen.

The current state of knowledge formation in the conditions of higher pedagogical process schools, growing trends in improving the quality of professional activity future professionals in the education industry, the high level of requirements for the competitiveness of future educators oblige high school to make significant adjustments in the preparation process. This causes the transition of higher education from transferring the students' knowledge in the ready form to managing their independent activity and forming in them the experience of creative expression, the need to change pedagogical positions and approaches to learning within the pedagogical process of higher education.

Key words: *competence, New Ukrainian School, elementary school, education, training, junior high school students, teacher.*